

מירון החיתוש הבין גושי

רס"נ חיים

סיומה של מלחמת העולם השנייה סימל את תחילתו של עידן מהפכני חדש, אכזרי ומסוכן לאין שיעור מקודמיו. כאשר הטילה ארה"ב באוגוסט 1945 את שתי פצצות האטום על הירושמה ונגסקי, נכנסה האנר שות על כל חלקיה — בכורח המציאות, לעידן האימה הגרעינית.

מייד לאחר הפיצוץ בהירושמה עמדה מנהיגותה המדינית של ארה"ב בפני בעיות מדיניות חמורות, מבית ומחוץ, כתוצאה מן הזעזוע הפסיכולוגי העצום שגרם השימוש בנשק הרסני כל-כך נגד מטרות אזרחיות ולהשמדה המונית. בראש דאגותיה ניצבה השאיפה לזכות מחדש באהדתה של דעת-הקהל העולמית. אולם תכניתה, הידועה בשם „תכנית ברוך“, שהוגשה לאומות המאוחדות והציעה הקמת סמכות בינלאומית שתפקח על אמצעי הייצור הגרעיני, ומאוחר יותר גם על הנשק הגרעיני שבידי ארה"ב, נדחתה מכל וכל על ידי סטאלין. הרוזן הסובייטי ראה באישורה של „תכנית ברוך“ מעין מתן גושפנקא ל-ארה"ב לשליטה בלעדית על נשק האימה. יתר על כן, הוא סלד אישית מעצם המונחים פיקוח וביקורת בינלאומיים. הקרע הבין-מעצמתי היה על כן חד-משמעי וברור, עד כי ארה"ב הזניחה למעשה, את מגמותיה האפר-לוגטיות. באשר לתפיסה האסטרטגית החדשה שצריכה היתה להנחות את פעולותיה העתידיות של ארה"ב, ניטשו ויכוחים רבים גוניים, אך ההתנגדושות הצטמצמה לשתי תפיסות-יסוד עיקריות: —

א. הגישה הנקוטה בידי הזרוע האווירית, החוגים התומכים בהתבדלותה של ארה"ב ושמרנים רבים, תלתה את כל התקוות בפצצת האימה, כבלם יחיד ומוחלט נגד מגמות ההתפשטות של הקומוניזם העולמי;

* על שם היהודי ברנארד ברוך, יועצם של נשיאים בארה"ב, אבי התכנית.

ב. הגישה שבה דגלו מדענים רבים, דיפלומטים אחדים (כגון דין אצ'סון, מיניסטר החוץ של הנשיא טרומן), וכן זרועות היבשה והים בכוחות המזוינים של ארה"ב, שהעדיפה להימנע מברית הכליה או הכניעה של התפיסה השמרנית — עלידי פיתוח צבאי מקביל של הנשק הקונבנציונלי, כדי לתת בידי ארה"ב את היכולת לנהל מלחמה מוגבלת בצל ההרתעה הגרעינית.

אך, ביסודו של דבר נקבעה מדיניותה של ואשינגטון על פי סיכום הנתונים העובדיים של יחסי הכוחות ומרכיביהם. עליונותה של ברה"מ בתחום הצבאי-קונבנציונלי חייבה את מעצבי מדיניות-הביטחון האמריקנית לתת לעליונותם, בתחום הכוחות הלא-קונבנציונליים, ביטוי מבצעי, מאיים ומרתיע — כדי שתשמש בלם לסכנות ההתפשטות הקומוניסטית. הנתונים הצבאיים הכתובים למעצבי מדיניות-החוץ של ארה"ב עקרונית מדיניים: לחייל-האוויר האמריקאי נחוצים היו בסיסים מחוץ לגבולות ארה"ב, דבר שחייב את הידוק היחסים עם מדינות אירופה המערבית, המזרח התיכון, המזרח הרחוק ואוסטרליה; כלומר נקיסת מדיניות המגבירה את תלותן של מדינות אלה בארה"ב, מבחינה כלכלית וביטחונית, כדי להבטיח לאמריקנים שליטה והתבססות צבאית, לבניית תשתית אסטרטגית המאיימת על מרכזיה החיוניים וצבא תיה הקונבנציונליים של המעצמה הקומוניסטית.

מצבה הצבאי של ברה"מ היה שונה במידה רבה מזה של ארה"ב. על אף עליונותה הצבאית בנשק קונבנציונלי, והתעצמותה הכלכלית והמדינית כתוצאה מהשתלטותה על מדינות במרכז אירופה ובמזרח ובאסיה, היתה ברה"מ שרויה בחוסר-ביטחון מוחלט מול המונופול האטומי של יריבתה הרחוקה. מניגוד הקרמלין ידעה כי עתה מאיים עליה, ועליה בלבד, נשק-האימה האמריקני. אם בתקופה שקדמה למלחמת-העולם השנייה חששה המנהיגות הסובייטית מפני מעצמות אירופה, בהיותה המדינה היחידה בעולם בה שרר אז משטר מהפכני-קומוניסטי, הנה למחרת המלחמה — על אף התעצמותה, שליטתה במדינות קומוניסטיות נוספות ואי-מיה להתפשטות גוברת — נמצאה מוסקבה תחת איום מסוכן לאין שיעור וחסרת-תקדים — הנשק האטומי. גורם זה בלט, הרתיע והצר את חופש פעולתה המדינית והאידיאולוגית של ברית-המועצות. המנהיגות הסובייטית לא ראתה מנוס ממיקוד מאמצי לרכישת הידע הגרעיני, לפיתוח ולייצור פצצה אטומית שלה. עם זאת היה הכרח לאיזון מסויים — ולוא תעמולתי-פסיכולוגי — של מאזן הכוחות הבין-גושי, ולפיכך ניהלו הסובייטים מערכת הסברתית מרשימה, בעולם, במגמה לכבול את ידי הצמרת האמריקנית, ולהגביר את היסוסיה ביחס לשימוש אפשרי בנשק הגרעיני. מטרה נוספת של מערכת ההסברה הסובייטית היתה צמצום מקסימלי של השפעת ההישגים האמריקנים לטובת יוקרתה של ארה"ב בעולם, ובמקביל — חי-

זוק תדמיתה של המעצמה הקומוניסטית כ"שוחרת שלום".

שלב הבריתות הצבאיות

בשלב זה, שנמשך בין השנים 1950—1956, התחוללו 4 תהליכים, "טכניים" חשובים, שהטביעו את חותמם על תפיסותיהן האסטרטגיות-מדיניות-צבאיות של ארה"ב וברה"מ גם יחד:

- **רכישת הידע הגרעיני וייצור נשק-אטומי סובייטי עצמאי;**
- **מעבר לפצצת המימן על-ידי ארה"ב (נובמבר 1952) וברה"מ (אוגוסט 1953);**
- **אגירת מלאי גדול של נשק האימה על-ידי שתי המעצמות, כשהיתרון הכמותי נשאר בידי ארה"ב;**
- **מיניאטוריציה של ראשי-החץ הגרעיניים ואמצעי שיגורם.**

משהסתבר לארה"ב בשנת 1950, כי הרוסים הצליחו לייצר נשק אטומי משלהם, 5 שנים לפני המועד הצפוי בתחזית-המודיעין האמריקנית, גברה אצל ראשי הפנטגון ההכרה, כי אמנם חל שינוי מהותי במאזן-הכוחות העולמי; אף כי טווח-הפעולה המבצעי של המפציצים הרוסיים, או הטילים הבינוניים שפותחו על בסיס הרקטה הגרמנית "V-2" גם בברה"מ, עדיין לא הדאג את האמריקנים מבחינת ביטחונה של ארה"ב — הפיכתה של ברה"מ למעצמה גרעינית איימה מבחינה צבאית על בעלות-בריתה של וושינגטון, ומבחינה פוליטית — על ארה"ב עצמה. האיום הצבאי הגרעיני של רוסיה דחק את מדינות המערב, או הקשורות בהן — ובעיקר אלה הגובלות במחנה הקומוניסטי — לזר-

עוניה של וושינגטון ולתלות ביטחונית בה. שתי התפתחויות אלה השתלבו זו בזו ואיפשרו לארה"ב לנהל מדיניות חוץ וביטחון המקנה לה מעמד של מעצמת-על דומיננטית. עוצבה בוושינגטון תפיסה אסטרטגית-מדינית, כלכלית וצבאית, שחושבה היטב והותאמה לנתונים החדשים של מערכת היחסים הבינלאומיים: תמורת סיוע כלכלי וטכני מקיף, אירגנה ארה"ב — בעזרת בעלות בריתה באירופה — שרשרת בריתות צבאיות (נאט"ו, ברית בגדאד, סיאט"ו) הקשורות הדדית, בהנהגה ובשליטה מלאה של ארה"ב. כוחותיה הצבאיים של ארה"ב שולבו במסגרות אלה, והיחידות הבלתי-קונבנציונליות בתוכם נשארו בפיקוח אמריקני בלעדי. כן נחתמו חוזי הגנה דו-צדדיים עם מדינות שלא הצטרפו לבריתות הצבאיות (במזרח התיכון: לוב, סעודיה) וחוזים אלה השלימו את המערך הצבאי האסטרטגי. כך הצליחו האמריקנים ליצור סביב ברה"מ וגורותיה, "חזית צבאית" המורגנת על-ידי כוחות משולבים, בסיוע ישיר של כוחותיה הגרעיניים — מפציצים אטומיים ובסיסי טילים בינוניים הנושאים ראשי-נפץ גרעיניים, שהוצבו במדינות ה"חגורה". היעדר כוחות חזיתיים זו איימה הן על מאגרי החימוש האטומי של ברה"מ והן על מרכזי-האוכלוסיה החיוניים שלה, וצמצמה במידה ניכרת את כושר-ההרתעה האטומי שלה. התפיסה ה-אסטרטגית החדשה של הבית הלבן גרמה לקיטוב חד בזירה הבינלאומית, ופתחה כר נרחב לפעילותה המדינית, הכלכלית והצבאית של ארה"ב — גם בברה"מ הביא הקיטוב למפנה, במקביל. באותה עת, לאחר שהצליחו המדענים הסובייטים לייצר פצצות אטומיות, חייבים היו מנהיגי הקרמלין, כמותם כמנהיגי

ארה"ב, להתאים את תפיסתם האסטרטגית, המדינית והצבאית, למונחים ולנתונים החדשים של מאזן הכוחות העולמי. משימה זו לא היתה קלה לאנשים שהורגלו לחשוב במונחים דוקטרינריים נוקשים. אם בשנת 1952 עדיין הצהיר סטאלין כי, "המלחמה נגד האימפריאליזם היא בלתי-נמנעת", הנה כבר בשנת 1953, לאחר מותו, נתגלו חילוקי-דעות חמורים בקרב הצמרת הסובייטית בשאלת המלחמה. הוויכוחים הוליכו את מעצבי מדיניות החוץ והביטחון של מוסקבה להרהורים באשר לאופיים העתידי של היחסים הבינלאומיים והתפקיד שנאלצת ברה"מ, כתוצאה מכך, ליטול לעצמה. הביטוי הפומבי הראשון לתמורות שחלו בתפיסה האסטרטגית המדינית-צבאית של ברה"מ ניתן על-ידי גיאורגי מאלנקוב—ראש הממשלה הסובייטית לאחר מות סטאלין — שהכריז במרס 1954, כי "המלחמה הגרעינית, אם תפרוץ, תביא כליה על הציביליזציה כולה". מסיבב לשאלת האלימות, שלפני כן לא הוצגה מעולם באורח זה, התמודדו במוסקבה גישות שונות, לעתים סותרות. ואולם, לכל המתווכחים נהיר היה כי הכרח לשלול את המלחמה כקו מנחה, ודווקא ברה"מ, על מנת למנוע את המלחמה, חייבת ברה"מ להשוות את כושרה הגרעיני לזה של ארה"ב, ולהבטיח כוונות מלחמתיות מתמדת וכושר-הרתעה מוחלט. לשם כך הוחלט על הקמת גוף מדיני-צבאי במסגרת המחנה הקומוניסטי, שיאפשר למוסקבה שליטה מוחלטת כנגד נאט"ו. גוף זה הוא ברית וורשה, שקמה במאי 1955.

אם תחם מאזן-האימה היחסי בין שתי מעצמות-הענק את "כללי המשחק" הבין-גושי, מכל מקום לא מנע את אורית המשבר-ריס-לסריוגין, שאיפיינה את היחסים הבינלאומיים בשנים הבאות. שתי המעצמות הגדולות נקטו אמנם אמצעי-זהירות קפדניים להרחקתה של סכנת העימות הגרעיני ככל האפשר, אך עדיין נותר להן מרחב-תמרון רב בתחרות על עמדות-השפעה בחלקי העולם הבלתי-מזדהים. את מקומה של הגישה המהפכנית למלחמה באימפריאליזם, תפסה במוסקבה הגישה הפרמטית החדשה — גישת הניצחונות ללא מלחמה. שיעור הדברים, במקום אסטרטגיה-של-מלחמה נקטה ברה"מ באסטרטגיה-של-שלום, שכונתה בשעתו ב"מערב בשם "מתקפת השלום" של ניקיטה חרושצ'וב.

המפנה העיקרי חל במערכת מדיניות-החוץ הסובייטית. כדי לנטרל את השפעתה של שורת הבסיסים המערביים המקיפה את ברה"מ, הפנתה זו את חציה לתמיכה ב"תנועות הלאומיות-בורגניות לשחרור לאומי"; בדרך זו שאפה ליצור מעין "חגורת-ביטחון" המורכבת מגוש מדינות הקרובות לגבולותיה, והנאבקות כנגד המערב במסגרת "גוש נייטרליסטי". העקרונות הדוקטרינריים של מארכס ולנין הותאמו למציאות החדשה, במטרה לשרת את צרכיה בברית-המורעות כמעצמה. כדי להגשים את מטרתה הדיפלומטית, ניצלה מוסקבה את גורמי

הסכסוך באזורי-תבל שונים, על-ידי הגשת סיוע צבאי לאחד המחנות היריבים באזור, מבלי להתנות זאת — כמנהג המערב — בתנאים פוליטיים. דוגמה מאלפת לכך הוא הסכסוך הישראלי-ערבי. עם זאת חייבת היתה ברה"מ "להוכיח" את "כוונותיה הטובות" על-ידי הושתת סיוע מרשים בתחום הפיתוח התעשייתי של המדינות התת-מפותחות, וכהדגמה ראווותנית לכך התחייבה לבנות את סכר-אסאון במצרים.

כיוון שברה"מ היא בעיקר-של-דבר מעצמה אירופית, תפסה אירופה מקום חשוב בעיצוב דרכה המדינית החדשה. מאזן-הכוחות בין מזרח למערב נטה ביסודו לטובת הגוש המערבי. ברה"מ הגיעה אמנם להישגים מהפכיים בתחום ההתעצמות הצבאית, אך כושרה הגרעיני, הרדיוס-פעולה שאינו מקיף את היבשת האמריקנית. האיום הסובייטי הורגש בעיקר באירופה המערבית, דבר שביצר עוד יותר את עמדותיה של ארה"ב ביבשת זו. תשובתו המדינית-אסטרטגית של חרושצ'וב לבעיות אלה ניתנה במדיניות ה"דו-קיום בשלום" אותה נקט. ביסודה של מדיניות זו הונחו מגמות ברורות להפגת המתחושות הבין-גושיות וליצירת הפשרה ופשרה ביחסים שבין מזרח ומערב. מטרתה היתה לגרום לעליית מחדש של גורמי פירוד בתוך המחנה המערבי, העשויים להביא להתפוררות החזית המערבית, אם לא להתפרקותה של הברית הצפון-אטלנטית. המנהיג הסובייטי ידע כי מדיניות זו עלולה לפעול גם כבומרנג כלפי הגוש המזרחי, אם בכיוון של ליברליזציה ואם בכיוון של יתר קשיחות דוקטרינרית, אך האמין כי בכוחה של מוסקבה להכשיל מגמות כאלה ואף נקט אמצעים בהקשר זה (כגון דיכוי ההתקוממויות בפולין ובהונגריה וצמצום הסיוע לסין העממית).

שלב הטילים הבין-יבשתיים

תורת ה"דו-קיום בשלום" הוסיפה דינאמיות ותנופה מעצמתית למדיניות הקרמלין, אך לא פתרה את מגבלותיה האסטרטגיות המהותיות. על אף הסימטריה בבעלות על הנשק הגרעיני, הודאנו הסובייטים מן האסטרטגיות ביכולת התנועה והתמרון (עוצמת האש, אמצעי התובלה והשיגור והעמדות הדיפלומטיות). המאמצים העילאיים של מדעני ברה"מ, והתקציבים הבלתי-מובגלים שהוקצו למטרה זו, הביאו לתוצאות מרחיקות-לכת, שפתחו בפני מוסקבה ממד מעצמתי מהפכני: ב-26 באוגוסט 1957 שיגרו הרוסים את הטיל הבין-יבשתי הראשון, וב-4 באוקטובר אותה שנה שוגר ה"ספוטניק" הראשון לחלל. מרגע זה ואילך נכנסה היריבות הבין-מעצמתית לשלב חדש בעידן האימה הגרעינית.

בתחום בו ההרתעה היא פסיכולוגית בעיקרה, אין חשיבות לאיזון בלתי ידוע או בלתי ודאי. חוסר איזון מקובל או מוסכם, לעומת זאת, אפילו אין הוא אלא אשליה — הופך לנתון מכריע בהתנהגותן של המעצמות היריבות. לכן ברורה ומובנת הבהלה בוויינגטון, שנבלה בהיסטוריה, בהיוודע פרטיו של הפיתוח המ-

הפכני החדש של מוסקבה בתחום הארטי-לריה הגרעינית. גורם המרחב איבד את ערכו כנתון המגן על גבולותיה הלאומיים של ארה"ב, ואף גורם הזמן צומצם באורח מהפכני. האחראים על ההגנה הלאומית בוויינגטון החלו חוששים מפני מכת-פתע גרעינית סובייטית כנגד התעשייה והכלכלה האמריקנית. יתר על כן, היה הכרח מיידי לבטל את ערכו הפסיכולוגי של ההישג הסובייטי, אם כדי להציל את יוקרתה של ארה"ב בדעת הקהל האמריקנית והעולמית, ואם על מנת לצמצם ככל האפשר את השלכותיו על יחסי הכוחות הגלובליים, שעדיין נטו לטובתה של ארה"ב.

על אף הבהלה שתקפה את ממשלת אייזנהאור, ברור היה לוויינגטון כי המהפכה ב"מאזן החימוש אינה אלא זמנית ופסיכולוגית במהותה וכי מוסקבה עדיין מפגרת אחרי ארה"ב בכושרה ובעוצמתה הצבאית והכלכלית כאחד. שני התחומים שבהם עסקה ברה"מ של חרושצ'וב, פיתוח נשק גרעיני ואגירתו מזה, וסיוע רב למדינות המתפתחות מזה, משכו סכומים ותקציבים ענקיים, ורוקנו במידה ניכרת את משאביה הכלכליים של ברה"מ. הוצאות אלה, ביחד עם המגמה הליברלית היחסית שחלה בפנים ברה"מ, הגבילו את יכולתה של המעצמה הקומוניסטית להפריש סכומים להדבקת המאמץ האמריקני במרוץ-החימוש העולמי.

ואכן, לא לזמן רב פיגרה ארה"ב אחרי ברה"מ בתחום הפיתוח הטילי וחקר החלל; כבר בפברואר 1958 שוגר לחלל הטיל האמריקני הראשון — "אקספלורר". ואולם, התנופה העיקרית כנגד התחרות הסובייטית התבססה על עוצמתה הכלכלית של ארה"ב ועל יכולתה ויתרונותיה היחסית שחלה בצבא-הקונבנציונלי. עוצבה, "דוקטרינת אייזנהאור", שקבעה, כי ארה"ב תתערב ישירות באותם אזורים בהם זכו מגמות-החדירה הסובייטיות להצלחה.

עם זאת, ההתפתחות המהפכנית החדשה במערכות הנשק וכלי-תובלתו גרמה להצטמצמות כדור-הארץ מבחינה מדינית וצבאית כאחד. מכלול היחסים הבינלאומיים הפך למערכת אחת ויחידה, התלויה בשתי מעצמות-העל. היחסים הידידותיים או הא-לימים בין המדינות בתבל קיבלו ביטוי של תת-מערכת, כלומר — חייבו את השראתן או התערבותן של אחת משתי מעצמות הענק או של שתיהן. דווקא בשל כך גברה במוסקבה ובוויינגטון תחושת האחיות הגלובלית, ש"הגבילה את חופש פעולתן, אך כתגובת-שרשרת גדל מרחב התמרון של המעצמות האחרות והמדינות הקטנות; סין וצרפת ניצלו את המצב כדי להבטיח לעצמן עצמאות-יתר גם בתחום הגרעיני, ואילו המדינות הבלתי-מוגדרות האמינו כי יש בכוחן להקים גוש עולמי שלישי, הוא ה"גוש הנייטרליסטי החיובי". התפתחות זו הדאינה, כמובן, את ברה"מ וארה"ב, כל אחת משיקוליה שלה. מצב זה יצר הכרח לשיתוף-פעולה ביניהן, לפחות כדי למנוע התלקחות מלחמתית-הרסנית. וזאת על-ידי ההידברות ביניהן על

„הגבלת החימוש הגרעיני ופיקוח עליו“,
„הפסקת הניסויים“ וכדומה.

שלב ההסלמה (האסקלציה) או „התגובה המודרנת“

עלייתו של אדם צעיר, אמיץ והחלטי, רב עוצמה ושאתן — ג'ון פ. קנדי — לכס הנשיאות בארה"ב, פתחה שלב חדש בעידן האימה הגרעינית. גישתו המחשבתית של קנדי איפיינה את כל אנשי ממשלו החדש, ובמיוחד את עוזרו בתחום מדיניות הביטחון, שר ההגנה מק-נמארה, שהצטיין בבקיאותו המדעית ובמעוף המחשבתי בו ניחן. הקבוצה הצעירה שאפה לחידושים במוסדות השלטון והמדינה, ולהחדרת יסודות מדעיים מודרניים בהם. אנשי קנדי ניגשו מייד לביצוע רפורמות בסיסיות אחדות, כדי להבטיח ל"ארה"ב התעצמות צבאית וכלכלית, פיקוח ושליטה מרכזיים, וכן תנופה ודינאמיות בני הול המערכת המדינית. הריאורגניזציה בפנטגון היתה מהפכנית: הושטלו בו אנשי מחשבה ומדע אזרחיים; הופעלה ריכוזיות מוחלטת של הפיקוד העליון; הועתקו אליו שיטות העבודה והחישוב החדשות ביותר, הנהוגות במפעלי-הענק המדעיים והתעשייתיים של ארה"ב; הוקמו מערכות קשר, פיקוח ושליטה, שחיברו ישירות את הפיקוד העליון בווינגטון עם כל הכוחות והמטות הצבאיים של ארה"ב המפוזרים על פני תבל כולה, באופן שאיפשר גם יכולת הכרעה מיידית וברמה שווה בכל האזורים ובכל המצבים. בד בבד עם הריאורגניזציה במנגנוני השלטון הצבאי והאזרחי, הושקע מאמץ מוגבר לחיזוק הכוחות הקונבנציונליים, על-ידי ציודם

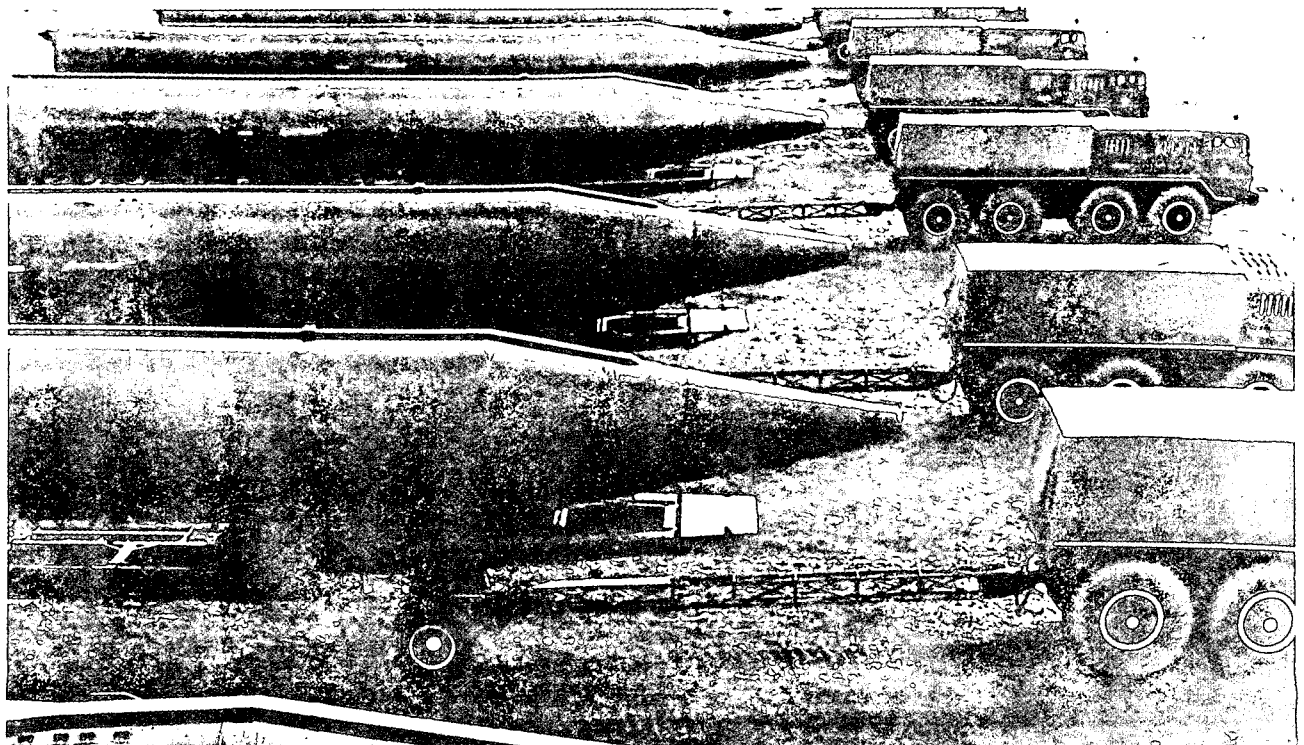
במערכות-נשק חדשות ומגוונות, הגברה ניכרת בכושר ניידותם, אימונם למבחני התערבות וכושר לחימה בחלקי-התבל השונים, על אקלימייהם ותנאיהם הרב-גוניים. אך מעל לכל הושם דגש מיוחד בפיתוח כוחות-המחץ הגרעיניים, בעיקר טילי „פולאריס“ (המצויים בצוללות שקשה לאויב לאכזן) ו„מינוטמן“ ואמצעי תובלתם וניודם היבשתיים, הימיים והאוויריים. כן הושג שיפור מהפכני במערכות ההתראה האסטרטגית, להבטחת כושר הר-תעה וכוונת הגנתית עליונה. כל אלה שולבו במסגרת פירמידה צבאית ואזרחית מאורגנת היטב, שבראשה הנשיא, לו מובטחת שליטה ישירה, אישית ובלעדית, על כל הכוחות המזוינים והמדיניים של ארה"ב. הרפורמות הקנו לנשיא ארה"ב הרגשת ודאות בפעולתו, שאיפשרה לו לנהל את המערכת המדינית הבין-מעצמתית מעמדת-יכוח. בניגוד לקודמו, יכול היה קנדי להוכיח ליריביו הסובייטים, כי אכן מסוגל הוא לוודא אי-התלקחות של מלחמה גרעינית בלתי-רצויה.

על אף התנגדותו למלחמה כוללת, בלטה שאיפתו של קנדי להתקדם בשביל-ביניים בין העימות הבין-מעצמית הטוטאלית, שיביא אליה על האנושות כולה, לבין הכניעה לשאיפות ההתפשטות של הקומוניזם. התפיסה האסטרטגית המדינית-צבאית, שאומצה על-ידי ממשלו של קנדי, ושהודבק לה שמו של מק-נמארה — היתה על כן תוקפנית בעיקרה. כדי להבטיח הרתעה ממשית, התבססה הגישה החדשה על ההנחה, כי על-ידי צבירת כמות גדולה של טילים גרעיניים בין-יבשתיים, יהיה באפשרותה של ווינגטון להניחית מכת-פתע על בסיסי הטילים הסובייטיים, ולהשמידם תוך זמן קצר ביותר, ואחר-

כך להכות את מרכזיה החיוניים של ברה"מ עד להכנעתה. הדבר חייב מעקב מתמיד אחר היערכות הבסיסים היריבים ופיתוח הגנה כנגד אפשרות פעולה מסוג זה מצד האויב. ואולם, הצטרפות צרפת וסין למועדון הנשק הגרעיני יצרה, מנקודת-הראות האמריקנית, מצב חדש, שמדינות רבות אחרות יכלו ללמוד הימנו דוגמה ומופת. עם זאת, חששה המיידית של ווינגטון מופנה היה כלפי סכנת התפשטותו של הקומוניזם, בעיקר בהשראתה של סין העממית, החסרה — לדעת ארה"ב — אחריות מעצמתית. התשובה לכך היתה תוקפנית ונמרצת: לאחר תמרון של הרתעה כלפי ברה"מ (ההסגר על קובה), פתחה ארה"ב לעצמה את הדרך להתערבות צבאית ישירה בנשק קונבנציונלי (מלחמת ויאט-נאם) — תוך איום של שימוש בנשק גרעיני אם וכאשר תתערב מעצמה אחרת בסכסוך (סין! ברה"מ!).

בהחזיקה במקדם הקוטביות כנתון בסיסי של תפיסתה האסטרטגית, מעודדת מוסקבה את התהליך הטבעי הנובע מכך: מאבק ממושך לרכישת עמדות-השפעה, מקורות-אנרגיה וחומרי-גלם, וכן שווקים הנחוצים להתפתחותה ולמאחזה המעצמית. מטרה זו מקדשת את האמצעים, אך גם אלה וגם היקף הפעור לה מוגבלים לאותו קו שמעבר לו צפויה התנגשות עם היריב, קרי: ארה"ב. הדבר הוביל את הסובייטים להגדרות מדוייקות בשאלת המלחמה, כפי שבאו לידי ביטוי בקביעתו של חרושצ'וב בינואר 1961 באשר לשלושת סוגי המלחמה האפשריים בחברה האנושית בת-זמננו ועמדתה של מוסקבה כלפיהם:

א. המלחמה התרמו-גרעינית **עלולה להביא כליה לאנושות כולה, אפילו אם תדרוס את**

„הקפיטליזם“ יותר מאשר את „הסוציאליזם“. על כן יש למנעה.

ג. המלחמה המקומית בין מדינות המצור ידות בנשק קונבנציונלי חדיש עלולה לגרום התלקחות מלחמה גרעינית, ואי לכך יש הכרח במניעתה, אלא אם כן „המדינה הסוציאליסטית“ חזקה די הצורך להנחית מהלומה מתמנעת בלא שתביא להידרדרות מסוכנת במצב הבינלאומי.

ג. מלחמת השחרור הלאומי, המתנהלת בתוך גבולותיה של מדינה אחת, היא קדושה ומחייבת סיוע המדינות הסוציאליסטיות. על ברה"מ לתמוך בה, ולנטרל כל התערבות חיצונית לדיכוייה. כל עוד המלחמה היא אזרחית, מותרת האלימות, שכן אין הכרח כי תגרום לסכסוך בינלאומי.

הנקודה הקריטית נוצרת במקרה של התערבות מעצמה זרה (ארה"ב!). כאן נחשפת חולשתה של ברה"מ מבחינה אסטרטגית, נוכח עליונותה הוודאית של ארה"ב בתחום ההתערבות הקונבנציונלית הישירה למרחקים גדולים. התערבות הצי השישי האמריקני בלבנון בשנת 1958 גילתה למנהיגי הקרמלין את חולשתם, ומאורעות שנות השישים ה"מוקדמות" (קונגו, כויית, קפריסין וויאט-נאם) שבו ואישרו אותה. כתוצאה מכך עלה בקרמלין כוחה של הקבוצה אשר נאחזה בתפיסה אסטרטגית שאינה יותר מאשר הח"יאה ופיתוח של הגישה הקולוניאלית של בריטניה וצרפת בין שתי מלחמות העולם: בניית שרשרת מאחזים צבאיים באזורים חיוניים לברה"מ, המבטיחים נוכחותו הקבועה של צי-המלחמה הרוסי בימים החמים, וב"עיקר באגן הים התיכון. כלי-המלחמה הימיים פותחו במהירות מסחררת, אך בסוגים שאינם מאפשרים חיות עצמית (העדר מטריה אווירית).

הסובייטים למדו לבחון את הבעיות המור

צבות בפניהם, או לפחות להגדירן, במונחים דוקטרינריים סכימטיים. לדעתם חולל העידן הגרעיני שינוי רדיקלי. מרגע בו הפכה האלימות להיות בלתי מוגבלת, עומדות כל התיאוריות הדוגלות באלימות במאבק בלתי-פוסק בסתירות ודילמות שקשה למצוא להן פתרון; וקל וחומר כאשר האלימות לא זו בלבד שהיא מסוכנת, אלא אף טומנת בחובה שואה לשני היריבים גם יחד. במקרה כזה נחוץ, לפיהם לבחון מחדש את יחסי-האנוש עצמם. בעוד שקודם לכן יכלו להתקיים גושים תוך כדי מאבק מזויין בלתי פוסק, הנה עתה הכרח לפלס דרך שתבטיח את המשך קיומם של הגושים בלא צורך בשימוש בכוח. דהיינו, בעוד שהקרמלין איננו מסכים ל„דו-הקיום הרעיוני“, חפץ הוא בהנהגת „דו-קיום בשלום“. על רקע זה מובנת התנגדותה הנמרצת של ברה"מ למגמות עצמאיות בתוך המחנה הקומוניסטי (פולין, הונגריה, יוגוסלביה, רומניה, צ'כוסלובקיה); ואילו מאז ססה טונג מציג בפניהם בעיה חמורה, באשר דיכוי מאיים בערעור מאזן הכוחות הבינ-גושי, ומ"שום כך עלול להביא להתלקחות מלחמה גרעינית.

המאבק בתוך המחנה הקומוניסטי פנימה סחף את המדיניות הסובייטית, בתחילתו של השלב שבו עניינו, לקשיחות ביחסים עם וושינגטון, בעיקר בשאלות ברלין וגרמניה, שלגביהן הונהג קו מתיחות צבאית ואיר-מים. יתר על כן, מול הפלישה הכושלת במפרץ החזירים בקובה, ונוכח המגמות התוקפניות של ממשל קנדי, נעשה ניסיון רוסי לנקוט בקובה מדיניות של סחיטה — בעיקר כדי לזכות ביוקרה הדרושה להנהגה בלתי-מעוררת של המחנה הקומוניסטי. נסיגתם המבישה של הרוסים השיגה, מטבע הדברים, תוצאות הפוכות. אף-על-פי-כן, מוסקבה לא רצתה ולא יכלה לוותר על מעמדה כמעצמת-על. מכיוון שברור היה לה כי רק

כת-זוגה של ארה"ב ולו בת זוג נחותה יותר, כאשר שתיהן שולטות על מערכת היחסים הבינלאומיים, תוכל להמשיך ולהתקיים כ"מנהיגת הגוש המזרחי. לכן, מתאמצת מוסקבה משנת 1963 ואילך, לשמור על המשכיות דו-השיח הסובייט-אמריקני בשאלות הנוגעות למערך המעצמתי ולאמצעים בהם רצוי לנקוט כדי ששתי המעצמות תוכלנה להמשיך ולשלוט תוך תחרות ביניהן, על ההתפתחות יות העולמיות המרכזיות.

לקראת תקופה חדשה

24 שנים חלפו מאז הוטלה הפצצה האטום מית הראשונה על הירושימה, והעולם עבר כברת-דרך ארוכה-יחסית מאז נכנס לעידן הגרעיני — דרך של יסורים, אוירת משברים וסכסוכים לסירוגין, ואף מלחמות ממש. עם זאת התחוללו תמורות מהפכניות במחשבה האנושית, ובעיקר הבין-מעצמית, על המלחמה ועל אופיה, ואין פלא כי דווקא עוצמתו ההרסנית של הנשק החדש, המטילה אימה על האנושות כולה, היא שהצילה את שלום העולם. השולטים בחימוש הגרעיני יודעים, כי לאחר השימוש בו לא יהיה מנוצח ולא יהיה מנצח. מאידך גיסא נמשך מרוץ-החימוש הבין-מעצמתי, בטילים ובטילים-נגד טילים, ובעוד מוסקבה וושינגטון נרתעות מעימות ישיר ביניהן, מחשש להתלקחות מלחמה גרעינית, אין הן מוכנות לוותר על השימוש בכוח — ישירות או באורח עקיף — לקידום מטרותיהן ולהרחבת שליטתן והשפעתן בעולם. המדינות הקטנות הן הנושאות במחירו היקר של המאבק האלים. תקוותה של החברה בת-זמננו מופנית עתה כלפי פרק חדש שאליו עומדים אנו להיכנס בהיסטוריה האנושית, לאחר נחיתת האדם על הירח. התגלה לנו התקופה הפלנטרית חיים חדשים, טובים מאלה שאלהם הורגלו במסגרת „הצרה“ של כוכבנו?